

STATEN OG DET LEVEDE MIGT

ANERKENDELSE, INTERPELLATION

DANNELSE SOM KULTURANA

GRUNDBEGREBER

DANNELSESPROCESSERNE

KARTOGRAFI

NATIONALE PROJEKTER I MED

MODSPIL

KAMPEN OM DE 'RIGTIGE'

LIVSERFARINGER

DENATIONALISERING AF ISLA

VEJEN MIDT I MELLEM

RANTLIV

TION OG

LYTISKE

DSPIL OG

AM

Marta Padovan-Özdemir

MIGRATORISKE DANNELSESPROCESSER – NÅR INDVANDRERFRISKOLEN IKKE NØDVENDIGVIS FØRER TIL ANTIDEMOKRATISK RADIKALISERING

Ekstremismetilsynet viser, at flertallet af indvandrerfriskolerne ikke radikaliserer deres elever. Hvad gør de så? På baggrund af et kulturanalytisk studie af en indvandrerfriskoles hverdagsliv søger artiklen at åbne op for mere nuancerede forståelser af migrantelevers komplekse dannelsesprocesser. Gennem en transnational anerkendelsesanalytik peger artiklen på fire gensidigt negerende og forudsættende subjektformer, som migranteleven dannes til: 'den integrerede migrant', 'den sædelige pakistaner', 'den kritisk-frie elev' og 'den oplyste muslim'. Herved tilbyder artiklen en historisering af friskolen som andet og mere end udtryk for den danske nationalfortælling om det kooperative folkestyres udvikling.

Siden slutningen af 1970'erne er der i relativ ubemærkedhed blevet etableret mere end 20 såkaldte indvandrerfriskoler af forskellig religiøs og national orientering blandt ikke-vestlige migrantgrupper i Danmark på linje med de lidt over 400 andre frie grundskoler, der har tegnet det danske grundskolelandskab siden midten af 1800-tallet. Først efter terrorangrebet 11. september 2001 i USA, hvor Danmark gik med i 'krigen mod terror', kom indvandrerfriskolerne i offentlighedens og politikernes søgelys.

I 2001 indførte den daværende nytiltrådte VK-regering en strammere udlændingepolitik, som bl.a. medførte en ændring af friskolelovens formålsparagraf. Formålsparagraffens indhold gik fra at være overvejende kvalifikationsorienteret til nu at accentuere friskolernes pligt til at *"forberede eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre"*¹ med særlig henvisning til sikring af ligestilling mellem kønnene og sprogstimulering af tosprogede elever. Denne indsats blev fulgt op af den samme regering, som i det supplerende regeringsgrundlag fra 2003 skrev, at indvandrergruppers isolation skulle forhindres *"ved at offentlige myndigheder ikke støtter enkeltpersoner og foreninger, der udspreder antidemokratiske budskaber"*. Som følge af den daværende regerings indsats mod radikaliserings² iværksattes i 2009 et særligt tilsyn (ekstremisttilsynet) af de frie grundskolers forberedelse af eleverne til at leve i et samfund med frihed og folkestyre.³ Af tilsynsberetningerne fra 2011 og 2012 kan det konkluderes, at 2 ud af de ca. 22 indvandrerfriskoler er blevet lukket – primært begrundet ved deres økonomiske vanskeligheder.

Artiklens ærinde er at fremsætte et alternativt narrativ til den domineren-

de historie om de danske friskoler som en entydig samfundsmæssig dimension af opkomsten ved den moderne danske nationalstat og dennes suverænitetssarbejde fra midten af 1800-tallet og frem.⁴ Jeg har i en tidligere analyse af indvandrerfriskolens opkomst fremstillet, hvorledes friskolerne har udgjort et ikke ubetydeligt element i dannelsen af den moderne danske nationalstat, hvor det kooperative og decentrale folkestyre (i form af fx friskolebevægelsen) har muliggjort en mobilisering af befolkningen i statens suverænitetssarbejde.⁵

Denne historiske fortolkning bliver særlig interessant i relation til artiklens empiriske afsæt i en dansk-pakistansk indvandrerfriskoles hverdagsliv. Her bliver det tydeligt, hvordan friskolen som dimension af et dansk nationalt suverænitetssarbejde bliver anvendt og nyfortolket af migrantgrupper. Migranten adapterer på den ene side friskolestrukturen, og på den anden side udvider han/hun den ved sine transnationale orienteringer. Dette kan, med inspiration fra etnologen Thomas Højrup's udlægning af det stats- og livsformsteoretiske begreb om *historiens list*⁶ beskrives som en selvoverskridende praksis, hvor friskolestrukturen som redskab for det dansk nationale suverænitetssarbejde, skaber en kontekst, som muliggør en migrantgruppes nyfortolkning af 'redskabet' i form af friskolen. Herved muliggør friskolen værdiorienteringer i retning af andre statssubjekter end det danske. En sådan begrebsliggørelse af historiens praksisformer kan være med til at forklare, hvorfor den såkaldte indvandrerfriskole og dermed også migrantsubjektet omkring årtusindeskiftet bliver prekær for den danske stat som ovenfor skitseret.

Artiklen søger at udfolde, hvordan indvandrerfriskolens praksis fortløbende overskrider sig selv og sin anerkendelsesrelation til den danske stat, hvilket betyder, at den såkaldte dansk-pakistanske indvandrerfriskoles dannelsesprocesser ikke blot må søges i anerkendelsesrelationerne til det danske statssubjekt, men ligeledes til et pakistansk statssubjekt og et muslimsk suverænitetsdomæne.

Desuden forsøger artiklen at udfordre den overvejende immigrantstatscentrerede pædagogiske migrationsforskning, der undersøger immigrantlivet ud fra de betingelser, som immigrantstaten sætter – og ofte i pædagogiske genstandsfelter, der i høj grad udgør immigrantstatens kerneinstitutioner som fx folkeskolen, jobcentre, sprogskoler etc.⁷ Disse to dagsordener leder artiklen på sporet af det komplekse af anerkendelsesrelationer, som indvandrerfriskolen og dens elever betinges af i resonans med ovenfor og nedenfor skitserede historiske udviklinger.

Artiklen tager udgangspunkt i to etnografiske undersøgelser af en pakistansk friskole. Den indledende undersøgelse⁸ bygger på en række kvalitative interviews med forældre, skoleledere og bestyrelsesformand samt læsning af skolens dokumenter (taler, brevvekslinger med UVM og den pakistanske ambassade, mødereferater m.m.) siden skolens oprettelse i 1984. Den anden undersøgelse⁹ bygger videre herpå med flere kvalitative interviews med lærere, elever og forældre, samt tre ugers observation i undervisningen og pauserne i 7., 8. og 9. klasse på skolen. Disse kulturanalytiske afsøgninger af den udvalgte indvandrerfriskole og analyserne heraf er blevet oparbejdet i et kontinuerligt empirisk og begrebsmæs-

sigt samspil med historiske læsninger af de analytisk betydende statssubjekters uddannelses- og migrationspolitikker, som, det etnografiske materiale syntes at pege på, kunne være betingende for og betinget af indvandrerfriskolens dannelsesprocesser.

STATEN OG DET LEVEDE MIGRANTLIV

Den franske migrationsforsker Abdelmalek Sayads¹⁰ argumenterer for, at ind- og udvandring bør forstås som to sider af samme levede migrantliv, hvilket understreges af etnolog Tina Kallehaves¹¹ stats- og livsformsteoretisk grundede migrationsmodel, der peger på migrantens dobbelte interpellation og anerkendelsesrelation til såvel ind- som udvandringsstaten. Samtidig understreger disse to forskere vigtigheden af at forholde sig til magt- og anerkendelsesrelationen mellem ind- og udvandringsstaten for at kunne forstå migrantens dannelsesproces. Med denne optik forsøger jeg at markere det givtige i at undersøge migrantsubjektets dannelsesprocesser i den flerhed af transnationale anerkendelsesrelationer, som migrantsubjektet befinder sig i. Læseren kunne forledes til at tro, at jeg følger i de dele af transnationalismeforskningens¹² spor, som ophæver nationalstatens betydning for forståelsen af migrantens levede liv. Jeg lader mig dog snarere inspirere af transnationalismeforskningens udfordring af indvandrerforskningens immigrantstatscentrisme og bruger den til netop at undersøge den analytiske betydning af statssubjektet. Det analytiske potentiale skal altså findes i et polystatsligt perspektiv på migrantens betydningsfulde anerkendelsesrelationer og eksistensbetingelser. Denne transnationale anerkendelsesanalytik

betyder, at migrantsubjektet ikke blot fremstår historisk prekær for immigrantstaten Danmark, men også for det pakistanske statssubjekt og et muslimsk suverænitetsdomæne.

ANERKENDELSE, INTERPELLATION OG DANNELSE SOM KULTURANALYTISKE GRUNDBEGREBER

Artiklens begrebsunivers baserer sig på en transnational fortolkning af stats- og livsformsteoriens grundlæggende kulturanalytiske begrebsliggørelse af anerkendelse, interpellation og dannelse.¹³ Relevansen af disse tre begreber skal findes i den kulturanalytiske tilgang til genstandsfeltet, hvor anerkendelses-, interpellations- og dannelsesbegreberne formår at indfange indvandrerfriskolens flertydige eksistensbetingelser og dermed også forudsætningerne for dannelsen af migrantelivens subjektformer.

Når jeg ekspliciterer anerkendelsesbegrebets betydning for den følgende analyse, er det fordi, det er definerende for artiklens subjektforståelse. De suveræne statssubjekter bliver til i en gensidig anerkendelseskamp, hvor de til stadighed må mobilisere deres indre ressourcer i form af bl.a. deres borgere for at kunne bevare deres suverænitet. Staten har derfor en strategisk interesse i sine borgere, som kommer til udtryk ved interpellation som statssubjektets dannelse af sine borgere via lovgivning og andre interventioner (fx friskoleloven og ekstremismetilsynet).¹⁴ Med fokus på de respektive uddannelses- og migrationspolitikker som empiriske udtryk for de tre statssubjekters interpellative interesser i migrantsubjektet, kan jeg pege på følgende strategiske interesser i migrantsubjektet på indvandrerfriskolen:

Hvor det danske immigrantstatssubjekt finder migrantsubjektets værdiorienteringer kompromitterende for velfærdsstatens nationalprojekt (heraf ekstremismetilsynet), forsøger det pakistanske emigrantstatssubjekt at placere migrantsubjektet i sit nationale oprustningsprojekt via fx tilskud af skolebøger til diasporiske skoler, samtidig med at der er et økonomisk rationale i at fastholde emigranternes relation til oprindelsesstaten grundet tilførslen af remitter.

Når jeg derudover peger på et tredje statssubjekt, som migrantsubjektet står i en betydningsfuld anerkendelsesrelation til, er det fordi, jeg i mit etnografiske materiale kan se en særlig udspaltning af det muslimsk religiøse fra det nationalt pakistanske (til trods for at den pakistanske stat beskriver sig selv som en muslimsk stat). Når vi ikke har med et i geopolitisk forstand traditionelt statssubjekt at gøre, vælger jeg at benævne det som et muslimsk suverænitetsdomæne, der i sin moderne form synes at fremkomme bl.a. på baggrund af den øgede migration blandt muslimske befolkningsgrupper. Vi har altså at gøre med en suverænitetsform, der finder sin eksistensberettigelse i det islamiske begreb om en 'ummah' – et denationaliseret globalt muslimsk fællesskab.¹⁵ I mine læsninger af danske som internationale muslimske organisationers hjemmesider ser jeg en særlig interpellativ interesse i det muslimske migrantsubjekt, der med uddannelse (læs Koranskoler og private (fri)skoler) som instrument interPELLerer muslimsk levevis i sekulære samfund. Jeg antager altså ikke, at de tre statssubjekter eksisterer a priori, men er snarere oparbejdet i et analytisk samspil mellem ovenstående

begrebssystem og det etnografiske materiale.

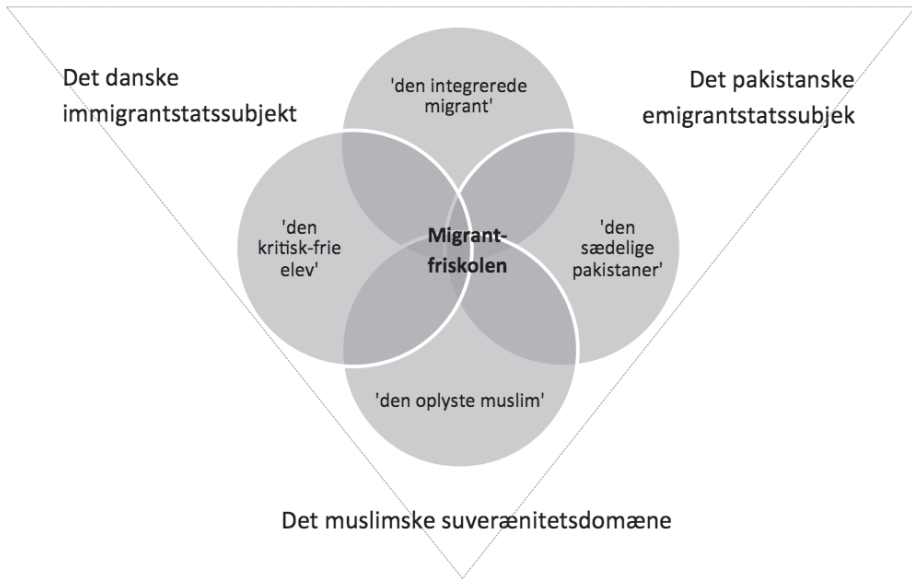
Borger- (eller migrant)subjektet lader sig dog kun interpellere så længe dets livsform muliggøres, hvorfor man hele tiden må have anerkendelseskampen og de selvoverskridende praksiser for øje i analysen af statssubjektets interpellation af sine borgere og borgersubjektets kamp for sin livsforms eksistens. Netop dannelsesbegrebet synliggør de reproduktive og transformative dannelsesprocesser, som træder frem i det etnografiske materiale. Dannelse forstås som den proces, der reproducerer og overskrider givne sociale ordener (jf. begrebet om historiens list). Dette betyder, at migrantsubjektet i en stadig vekslen mellem reproduktiv praksis og kritisk refleksion danner en tredje selvoverskridende praksis. Derved bliver det muligt at analysere de processer, hvori migrantsubjektet omsætter sine polylaterale eksistensbetingelser i en meningsfuld hverdagspraksis. I resten af artiklen undersøger jeg disse tvetydige processer i form af indvandrerfriskolens hverdagslige reproduktion og forhandling om de fire analytisk oparbejdede subjektformer; 'den kritisk-frie elev', 'den sædelige pakistaner', 'den integrerede migrant' og 'den oplyste muslim'.

Nedenstående observationsuddrag er fra den pakistanske indvandrerfriskoles 25-års jubilæum og Eid-fest i december 2009. Det kan give læseren en fornemmelse af indvandrerfriskolens komplekse anerkendelsesrelationer og dannelsesprocesser:

Alle kvinder er klædt på i pakistansk festtøj. Der er et flertal af kvinder og børn til stede. Mændene sidder forrest og kvinder og børn bagerst i salen. Der er optrædere ved skolens elever i form af sang, dans og skuespil på en blanding af dansk,

urdu og arabisk. Herefter holder den etnisk danske skoleleder en tale, hvor hun opfordrer folk til at komme til tiden, så de kan værdsætte de dygtige elevers optrædere. Derefter fortæller hun stolt om dette års nye kreative fag som idræt, hjemkundskab og håndarbejde. Nu træder bestyrelsesformanden op på talerstolen og holder sin tale på urdu. Jeg spørger skolens sekretær, om hun ved, hvad han siger, men det ved hun ikke. Hun fortæller til gengæld, at skolelederen gerne så, at arrangementet fortrinsvis foregik på dansk, da det jo er en dansk skole. En elev holder herefter en tale på dansk med arabiske citater fra Koranen. Han understreger vigtigheden af uddannelse og siger: "Profeten Muhammed siger, at du skal uddanne dig fra du bliver født til du dør. Uddannelse giver dig status og rigdom." Efter pausen beder en urdualende lærer alle om at rejse sig op og synge den pakistanske nationalsang.

Denne observation illustrerer, hvordan indvandrerfriskolen og dens elever, lærere og forældre refererer simultant til flere statslige interpellationsprojekter, såsom det pakistanske og danske nationale suverænitetssarbejde, uddannelseskærløbet i videnssamfundet og en muslimsk legitimering af migrantens levede liv i Vesten. På den måde kan observationsudraget henlede opmærksomheden på, at de subjektformer som dannelsesprocesserne på indvandrerfriskolen producerer, relaterer sig til og betinges af statssubjekterne. Herved placeres den pakistanske indvandrerfriskole analytisk i et transnationalt spændingsfelt mellem immigrantstaten Danmark, emigrantstaten Pakistan og et muslimsk suverænitetssdomæne. Dette gør det relevant at identificere indvandrerfriskolen som grundlæggende migrantbetinget – følgelig herefter kaldet migrant-skolen. En skole som netop synes at dannes

og betinges af alle tre ovennævnte statssubjekters interpellative interesse i migrantsubjektet og dets livsform. Nedenstående kartografi giver et overblik over de tre analytisk oparbejdede statssubjekter og de fire mulige subjektformer på migrantfriskolen, der til sammen udfolder sig i et transnationalt spændingsfelt.

Læseren kan bruge ovenstående kartografi som orienteringsramme for den følgende analyse af migrantskolens dannelse af de fire subjektformer ('den kritisk-frie elev', 'den integrerede migrant', 'den sødelige pakistaner' og 'den oplyste muslim'), som er analytisk oparbejdede kategorier, der står i dialektisk forhold til hinanden og de tre statssubjekter. Det er denne dannelsens dialektik, jeg forsøger at udfolde i nedenstående analyser.

NATIONALE PROJEKTER I MEDSPIL OG MODSPIL

I forlængelse af spørgsmålet om, hvad migrantskolen vil med sine elever, spørger jeg en lærer, hvordan migrantskolen forener det pakistanske med det danske. Læreren

fortæller: Man skal ikke glemme, at de er fra Pakistan. Det er jo ikke en dårlig ting, at de er fra Pakistan. Det er en dårlig ting at være fra Pakistan og bo i Danmark, hvis man ikke vil bo her. Så kan det blive rigtig svært, ik'. Pigerne har vi snakket meget med om påklædning. Uniformen er grøn og hvid, men de har jo de flotteste stoffer, farver og smykker. Så siger jeg, jamen, det skal I da bare gå med. Det skal I holde fast i. Det er der jo ikke noget i. Tørklæde-diskussionen, den er jeg fuldstændig ligeglad med. Så siger jeg, hvis du vil gå med tørklæde, er du jo hjertelig velkommen til det. Det er et valg, du kan træffe. Det synes jeg også, at man skal respektere. Jeg ved ikke, hvad vi gør. Jeg tror, at vi prøver at respektere dem for det, de er. Ligesom at jeg prøver at lære dem, at de skal respektere det, jeg er. Nu sang vi nationalsangen i dag til morgensamling – det gør vi gerne om tirsdagen, og det er der, hvor de bukker hovedet til sidst. Det er sådan, hvor Allah bliver nævnt. I respekt for det, så bukker de hovedet... de står meget med ret ryg. Man kan nærmest høre, at nu skal vi op i geled. Og når det så er den danske nationalsang... en over-

gang var der sådan nogen, der bare højlydt buede, nærmest som om vi var til en fodboldkamp, hvor jeg var sådan lidt, at den respekt, I ønsker, vi skal have for Pakistan, den skal I jo vise omkring Danmark. Og gøre op med jer selv...

På forsiden af migrantskolens hjemmeside står der, at det en "dansk friskole for børn med pakistanske rødder", hvilket understreger de dannelsesprocesser, der på eksemplarisk vis er på spil i ovenstående interviewuddrag. Læreren refererer og reflekterer her over brydningerne mellem de danske og pakistanske nationalprojekter, som skolen som kollektivt subjekt interPELLERES af. I udgangspunktet anerkendes eleverne for deres transnationale orienteringer for så vidt de vil livet i Danmark og også respekterer den danske nationalsang. Migranteleven ydes anerkendelse for sin traditionelle pakistanske klædedragt og pakistanske nationalsang, hvorved subjektformen 'den sædelige pakistaner' aktualiseres, idet de pakistanske dyder opretholdes. Denne anerkendelse er dog betinget af, at eleven lader sig (re)interpellere af det danske statssubjekt ved respektfuldt at synge med på den danske nationalsang. På denne måde overskrides og fastholdes migrantkategorien på en og samme tid og muliggør subjektformen 'den integrerede migrant'.

KAMPEN OM DE 'RIGTIGE' LIVSERFARINGER

Selvom jeg fastholder betydningen af migrantskolens historiske situerethed i et transnationalt spændingsfelt, viser nedenstående observationsuddrag, at anerkendelsesrelationen til immigrantstatssubjektet bliver særligt betydende i kraft af skolelovgivningen (læs Fælles mål).

7. klasse har Dansk, og de er i gang med at gennemgå et romanuddrag om en pige (Britt), der har en psykisk syg mor og en far, der overser hende. Hun har også svært ved at finde venner i skolen.

Lærer: Må voksne vise følelser?

Tahira: De har ikke følelser

Lærer: Nej, Tahira

Khaled: Voksne viser ikke følelser

Lærer: Nu kan du kun tale for dig selv, Khaled.

Khaled: Jeg har nu oplevet det mange steder. Voksne skal ikke græde foran børnene, for så bliver børnene også kede af det.

Eleverne kommer med flere bud på, hvad Britt kan gøre for at ændre på situationen.

Yasmin: Hun kan sige til sin far, at hun gerne ville med til håndbold.

Lærer: Rigtig god idé.

Nasir: Hun kan begynde til håndbold.

Khaled: Begynde til fritidsaktiviteter og lære nogle nye mennesker at kende. For der er ikke nogen, der kender hende.

Lærer: Rigtig god idé. (...) Prøv lige at lægge blyanten ned. Den her [Informationshæfte fra Ungdomsskolen] er fra Københavns Kommune, Greve, Hvidovre, Brøndby, Ishøj. I kan lige bladre i den og se, hvad de udbyder. Kan I finde ud af det? Der er også sådan noget ekstra træning, men det skal I ikke have lige nu.

Lærer til Amina: Hvad kunne du godt tænke dig at gå til?

Hvor 'kampen om nationalsangen' har symbolsk betydning som en offentlig øvelse, placerer ovenstående observationsuddrag elevernes private livserfaringer i fokus. I lærerinterviewene fortalte jeg lærerne om, hvordan eleverne havde beskrevet deres fritid i en uge-dagbog¹⁶, hvor familien og fjernsynskiggeri ofte blev nævnt. Flere af lærerne fortalte hertil, hvordan de mener, at eleverne ikke har de nød-

vendige (anerkendte) livserfaringer til at kunne præstere på passende vis i fagene. De rigtige livserfaringer drejer sig i denne sammenhæng om at være aktiv i fritiden og om det at gøre sig erfaringer som teenager med kærlighed og forældreoprør.

Observationsuddraget ovenfor viser, hvordan elevernes livserfaringer med voksne, der ikke viser følelser, udgrænses af læreren, idet kun kategorien 'følsomme voksne' anerkendes. Eleven Khaled fanger dog hurtigt lærerens projekt og får dermed anerkendelse for den 'korrekte' brug af fritidsaktiviteter i novelleanalysen. At læreren knytter tekstanalysen sammen med elevernes brug af Ungdomsskolens tilbud, viser hvorledes elevernes fritid udenfor skolen bliver en betingelse for at kunne klare sig fagligt godt. Således realiseres immigrantstatssubjektets interpellation af den fritidsaktive borger (jf. nationalprojektet om det kooperative og decentrale folkestyre), som følgelig muliggør subjektformen 'den kritisk-frie elev', der fx kan genkendes i elevernes valg af at bære tørklæde eller ej, eller valget om at gå til en fritidsaktivitet. Her fanges eleverne i den gensidige negation og betingethed mellem subjektformerne 'den sædelige pakistaner' og 'den kritisk-frie elev'; to subjektformer, der negerer hinandens praksisformer, men samtidig fremstår klart i kontrasten til hinanden.

DENATIONALISERING AF ISLAM

Den tydelige kontrast mellem ovennævnte subjektformer (der i høj grad er nationalt interPELLerede) i migrant-skolens hverdagspraksis overskrides af dannelsesprocesser, hvor Islam denationaliseres. Eller omvendt, måske er det netop forhandlingen om hhv. 'den sædelige pakistaner' og 'den kritisk-frie

elev', der muliggør og betinger denationaliseringen af Islam og således danner subjektformen 'den oplyste muslim'?

7. klasse har Quran-undervisning og koranlæreren fortæller: Aisha var sammen med Muhammed fra hun var 7 år og blev gift med ham, da hun var 14 år.

Yasmin: Hvor gammel var han?

Lærer: 50 år. Det var normalt dengang. (fortsætter på urdu)

Hassan: Madam, hvor mange gange blev profeten gift?

Lærer: 11 gange. Den eneste af dem, der var pige, var Aisha. De andre var enten enker eller fraskilte. Fordi han gerne ville fjerne den tids traditioner.

Nasir læser højt om Islams udbredelse.

Læreren forklarer slaget udenfor Medina: Først forsøgte Muhammed at lave en fredsftale med de kristne og jøderne. Mekkanerne tænkte, at de kunne slå det lille antal muslimer. Dette hørte Muhammed og tænkte, at de måtte gøre noget. Han samlede alle muslimer og planlagde angrebet. For muslimer må kun lave krig, hvis andre angriber først. Og det hedder Jihad. Man må ikke gå i krig for sin egen skyld, for landets skyld, nej, kun for Allahs skyld. Yasmin, vil du læse videre!

Yasmin læser op. Læreren forklarer, hvordan muslimerne fik deres regler og rettigheder lidt efter lidt. Så de vidste, hvordan de skulle leve.

Ovenfor ser vi to tendenser i migrantskolens hverdagspraksis, der muliggør dannelsen af 'den oplyste muslim'. Først og fremmest denationaliseres Islam, idet læreren understreger, at muslimer kun kan gå i krig for Allah og ikke for noget land. Denne tendens italesættes ligeledes af lærere og forældre på migrantskolen, hvor de beskriver nationale værdiorienteringer som centristiske og lukkede overfor

andre kulturer, hvorimod den 'rene' form for Islam (modsat det pakistanske statssubjekts fortolkning af Islam), kan transcendere nationale grænser. I forlængelse af denne universalisering af Islam illustrerer observationen, hvordan Islam tolkes ind i en oplysnings-tankegang med 'regler og rettigheder' for muslimsk levevis. Dette eksemplificeres ved profeten Muhammeds ægte-skabelige levevis, hvor han forsøgte at bryde med gamle traditioner.

I nedenstående interviewuddrag med en dreng i 8. klasse ser vi, hvordan subjektformen 'den oplyste muslim' i sine praksisformer på migrantskolen sikrer migrantsubjektets fortsatte transnationale livsform i samtidige anerkendelsesrelationer til alle tre statssubjekter. Denationaliseringen af Islam udgør således en selvoverskridende praksis på migrantskolen, der så at sige finder Islam i folkeskolens formål om *"at forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre"*¹⁷.

Zaffar i 8.kl. fortæller: Vi lærer mange ting. Hvordan man skal være en god muslim. Et godt menneske. Nu har vi også fået sådan en bog på dansk, og så skal vi også læse den. Det kan godt være, at hvis der kommer en eller anden, hvem ved, måske tror han, at vi står og... altså, at læreren står og fortæller os om terrorisme. Ligesom der er rigtig mange steder nede i Pakistan, hvor de opdrager børnene i den forkerte retning; at I skal gøre det, og så kommer I i Paradiset. Så der kom Madam Merete [skoleleder]; altså hun gider ikke have, at der skal ske sådan noget med vores lærer. Så har hun så bestilt de der Islambøger på dansk.

VEJEN MIDT I MELLEM

En pædagogisk praksis med 'Islambøger på dansk' finder anerkendelse

i relation til såvel et denationaliseret muslimsk suverænitetssområde som til det danske immigrantstatssubjekt. Universaliseringen af det muslimske etos fremstår som en nødvendig forudsætning for det muslimske migrantsubjekts sikring af sine eksistensbetingelser. På denne måde bliver den tresidede anerkendelseskamp og dannelsesproces pædagogisk mulig, idet migrantskolen på samme tid *"står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen"*¹⁸, reproducerer en pakistansk sædelighed og formidler en oplyst og denationaliseret muslimsk etos.

Mit ærinde i denne artikel har været at vise, hvordan man via en kultur-analytisk brug af anerkendelsesbegrebet i en transnational optik kan udvide indsigten i migranters multirelationelle anerkendelsesstrategier, hvor deres orientering mod emigrantstaten ikke nødvendigvis udelukker dem fra at stå i en produktiv og positiv anerkendelsesrelation til immigrantstaten.

Jeg har på denne måde forsøgt at nuancere debatten om radikaliseringsprocesser post-9/11, som visse politiske stemmer antager finder sted på migrantfriskoler. Jeg har som sådan ikke undersøgt radikaliseringsprocesser, men derimod analyseret det komplekse hverdagsliv på en migrantskole, som i sin trilaterale betingethed synes at overskride givne dikotomiske og/eller integrerede kategorier omkring nationale og religiøse projekter. Artiklens analyser tilbyder på den måde et alternativt narrativ om (migrant)friskolen i Danmark som en skoleform, der i sin migrantbetingende praksis overskrider det danske nationalprojekt uden at underkende den danske stats interpellation af migrantsubjektet. Denne alternative historisering af (migrant)friskolen udfordrer i sig selv

den immigratststatscentrerede integrationsforskning og åbner op for at følge migrationsbevægelsens dannelsesprocesser i deres mangfoldighed af selvoverskridende praksisser, hvormed nye anerkendelsesrelationer opstår og muliggør dynamiske migrantliv med komplekse migratoriske dannelsesprocesser til følge.

Noter

- 1 Friskoleloven (2002), § 1, 9. juli.
- 2 Regeringsgrundlaget (2007), Mulighedernes samfund, VK-regeringen, nov.
- 3 Kvalitets- og Tilsynsstyrelsen, *Tilsynsrunde med fokus på frihed og folkestyre på de frie skoler*, <http://www.kkst.dk/frie%20skoler/frihed%20og%20folkestyre.aspx>, 19.10.2011.
- 4 Annette Haaber Ihle, *Magt, Medborgerskab og Muslimske Friskoler i Danmark*, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, 2007, s. 29-32.
- 5 Marta Padovan-Özdemir, *Migrantskolen. En caseundersøgelse af en dansk-pakistansk friskoles opkomst og eksistensbetingelser*, KA-modul Socialisering, opdragelse og uddannelse, Afd. for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet, januar 2010.
- 6 Thomas Højrup, *Dannelsens dialektik. Etnologiske udfordringer til det glemte folk*, Museum Tusulanum, 2002, s. 408-409.
- 7 Gunnar Alsmark, Tina Kallehave & Bolette Moldenhawer, 'Migration og tilhørsforhold', i: Gunnar Alsmark, Tina Kallehave & Bolette Moldenhawer (red.), *Migration og tilhørighed. Inklusions- og og eksklusionsprocesser i Skandinavien*, Makadam Förlag, 2007, s. 7-14.
- 8 Marta Padovan-Özdemir, *Migrantskolen. En caseundersøgelse af en dansk-pakistansk friskoles opkomst og eksistensbetingelser*, KA-modul Socialisering, opdragelse og uddannelse, Afd. for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet, januar 2010.
- 9 Marta Padovan-Özdemir, *Migrantskolens dannelsesprocesser*, Kandidatspeciale, Afd. for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet, juli 2010.
- 10 Abdelmalek Sayad, *The Suffering of the Immigrant*, Polity Press Ltd., 2004, s. 81-87.
- 11 Tina Kallehave, *Somaliske livsformer i velfærdsstaten. Udforskning af begreber til analyse af brydninger og processer i immigrationsproblematikken*, Ph.d.-afhandling, Institut for Arkæologi og Etnologi, afd. For Europæisk Etnologi, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, 2003.
- 12 Karen Fog Olwig, "'Transnational' Socio-Cultural Systems and Ethnographic Research: Views from an Extended Field Site', *The International Migration Review*, 37, 3, 2003, s. 787-811 og Nina Glick Schiller, Linda Basch og Cristina Szanton Blanc (red.), *Towards a Transnational Perspective on Migration: race, class, ethnicity and natnationalism reconsidered*, New York Academy of Sciences, 1992.
- 13 Lars Bo Kaspersen og Thomas Højrup, 'Danmark I verden. Statssystemets modsigelsesfyldte former og komplementære suverænitetsdomæner', i: Thomas Højrup og Klaus Bolving (red.), *Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?*, Museum Tusulanums Forlag, 2007, s. 131-208 og Nauja Kleist, *Spaces of Recognition. An analysis of Somali-Danish associational engagement and diasporic mobilization*, Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2006.
- 14 Thomas Højrup, *Omkring livsformsanalysens udvikling*, Museum Tusulanums Forlag, 1995, s. 25-26.
- 15 Peter Mandaville, 'Muslim Transnational Identity and State Responses in Europe and the UK after 9/11: Political Community, Ideology and Authority', i: Erik Bleich (red.), *Muslims and the State in the Post-9/11 West*, Routledge, 2010, s. 138-153.
- 16 Alle elever i de tre klasser, jeg observerede, fik udleveret dagbogsskemaer til hver dag i en uge, hvor de skulle beskrive, hvad de havde lavet i løbet af dagen.
- 17 Bekendtgørelse om lov om folkeskolen 2009: kap. 1, § 1, stk. 3.
- 18 Bekendtgørelse om lov om friskoler og private grundskoler m.v. 2009: kap. 1, § 1, stk. 2.